

UN EXEMPLU AL DEVOTAMENTULUI FAȚĂ DE DUMNEZEU ȘI ÎMPĂRAT: BAZILICA „SF. COSMA ȘI DAMIAN” DE LA BIZONE (CAVARNA, BULGARIA)

Ioan IAȚCU

În Scythia Minor, la „Bizone, oraș pontic” (Βιζώνη, πόλις Ποντική)¹, cum era numit în prima jumătate a secolului al VI-lea p. Chr., prin grija diaconului Ștefan, se va ridica o biserică în onoarea lui Dumnezeu și a Sf. Cosma și Damian, așa cum spune inscripția identificată în zidul școlii grecești din Cavarna, *De donis Dei et Sancti Cosma et Damiani construi iussit Stefanus Diaconus*, datată inițial în secolul al V-lea p. Chr.²

Edificiul ecleziastic aflat la est de Cavarna, a fost identificat cu puțin timp înainte de cedarea Cadrilaterului, în anul 1940, de către generalul Vârtejanu³. Cercetările arheologice au fost reluate în anii '50 de arheologii bulgari, care au dezvelit întregul ansamblu religios, stabilindu-i-se și datarea – secolul al VI-lea p. Chr.⁴. În ceea ce privește conexiunea dintre inscripție și edificiul religios, cercetătorii bulgari afirmă următoarele: „Si l'on admet que l'inscription latine de Kavarna...

¹ Ștefan din Bizanț, (*Lexicon de nume de popoare*, în *FHDR*, II, p. 337.

² V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 62, datează inscripția † *De donis D[e]i et s[an]c[t]i Cosma et Dami[ani] construi [i]u[s]si[t] Stefanus diak[onus]* „între anii 400 și 500”; R. Netzhhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, București, 1918, p. 173 = idem, *Antichitățile creștine din Dobrogea*, în românește de G. Guțu, ediție îngrijită de A. Barnea, București, 2005, p. 156; C. Auner, *Dobrogea*, în *DACL*, I/1 (*D-Domestici*), 1920, col. 1244-1245; O. Tafrali, *La Cité Pontique de Dionysopolis, Kali-Akra, Cavarna, Téké et Ecréné*, Paris, 1927, p. 50-51, 72, nr. 11; *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, Herausgegeben von V. Beševliev, Berlin, 1964, 84.

³ I. Barnea, *Nouvelles considerations sur les basiliques chrétiennes de Dobroudja*, în *Dacia*, N. S., 11-12, 1945-1947, p. 230, nota 5.

⁴ M. Mirtchev, G. Tonchéva, D. Dimitrov, *Bizone-Karvuna*, în *Izvestija-Varna*, 13, 1962, p. 30; G. Atanasov et alii, *Monumentele religioase ale Dobrogei/The Religious Temples of Dobroudja*, Constanța-Silistra, 2009, p. 49.

y a été transportée avec d’autres matériaux de construction, nous pouvons supposer qu’elle a appartenu à la basilique et qu’elle était dédiée à Kosma et Damian”⁵.

Situată în partea centrală a cetății de pe platoul promontoriului Chirakman, bazilica are dimensiunile de 27,3 x 12,90 m. Edificiul prezintă două pridvoare în partea de vest, *narthex* îngust și *naos* împărțit în trei nave. Acestea sunt despărțite prin coloane de calcar, de la care s-au păstrat doar câteva detalii. Bazele coloanelor sunt realizate într-o manieră grosieră⁶. La est, bazilica se termină cu o absidă semicirculară ce corespunde cu nava mijlocie, iar la o distanță de 9,30 m de aceasta, în interior, este situat amvonul ale cărui urme au fost identificate în pavajul bazilicii⁷. Intrarea principală a bazilicii a fost conturată cu pilaștri. Zidurile sunt construite din blocuri lipite cu mortar de culoare roșie, iar podeaua a fost placată cu dale mari de calcar de formă dreptunghiulară. Edificiul a fost acoperit cu țigle.

Ridicarea bazilicii s-a desfășurat, probabil, în două etape. Dacă la început au fost incluse numai *naos*-ul și *nartex*-ul, ulterior, spațiul destinat bisericii s-a extins și s-a construit exonartexul, încăperi destinate ceremoniilor de botezare, precum și spații destinate clerului⁸.

Construirea acestui complex religios se încadra tendințelor ideologice imperiale din secolul al VI-lea p. Chr., perioadă în care împăratul Iustinianus I (527-565 p. Chr.) – în urma ajutorului terapeutic⁹ oferit acestuia de cei doi sfinți, doctori *anargyroi* (ἀνάργυροι)¹⁰, recunoscuți pentru miracolele lor –, în calitate de reprezentant al lui Dumnezeu, a oficializat și consacrat cultul acestora, promovând la Constantinopolis, în 533 p. Chr., restaurarea mănăstirii cunoscută și sub numele de *Cosmidion*. Acesteia i se atribuiau numeroase minuni, însă din

⁵ *Ibidem*, p. 108.

⁶ *Ibidem*, p. 108, fig. 8.

⁷ *Ibidem*, p. 108, fig. 6, 9.

⁸ G. Atanasov *et alii*, *op. cit.*, p. 49.

⁹ Procopius, *De Aedificiis*, ed. J. Haury, IV, cum addendis ed. G. Wirth, Leipzig, 1964, I, 6, 5-8; Împăratul suferise de o afecțiune la genunchi, P. Maraval, *Lieux saints et pèlerinages d’Orient. Histoire et géographie des origines à la conquête arabe*, Paris, 1985, p. 403; Ch. Diehl, *Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle*, Paris, 1901, p. 470.

¹⁰ A. Kazhdan, N. P. Ševčenko, *Anargyroi*, în *ODB*, 1, p. 85.

cauza amplasării într-o suburbie din afara zidurilor era deseori distrusă în timpul asediilor¹¹.

Gestul imperial s-a răsfrânt și în provinciile Imperiului, constituind un model atât pentru demnitarii oficiali, cât și pentru posesorii de mari averi, care aspirau la binecuvântarea divinității, precum și la binefacerile împăratului¹². În această direcție se înscrie una dintre cele mai cunoscute biserici iordaniene, prin splendoarea mozaicurilor, și anume cea de la Gerasa, ridicată în onoarea Sf. Cosma și Damian¹³. Construită între anii 529 și 533 p. Chr., bazilica păstrează pe suprafața mozaicului pavimentar portretele fondatorilor însoțite de inscripții cu numele acestora, *paramonarius* Theodor și soția sa Georgia. Aceștia nu au fost singurii care au contribuit la decorarea bisericii, printre alții numărându-se și tribunul Dagisteus din armata lui Iustinianus I, al cărui nume este menționat de către Procopius în *De bello persico*¹⁴.

Ridicarea acestei biserici a fost inițiată de Paul, episcop între anii 526-539 p. Chr., care își exprima astfel loialitatea față de împăratul Iustinianus I vindecat într-un mod miraculos de acești sfinți și cărora, marile personalități ale orașului le promisese un devotament activ¹⁵. Acest episcop, cu o personalitate puternică, a fost descris ca fiind un „călăuzitor”, un „înțelept” și „drept”, un constructor energetic, a cărui pasiune (προθυμία) a stimulat numeroși donatori¹⁶.

Programul constructiv accelerat de către Iustinianus I nu se rezumă doar la ansamblul monahal din zona *extra muros* a capitalei. Procopius de Caesarea ne informează că împăratul a restaurat un oratoriu, într-un loc necunoscut din Pamphylia, și care se afla sub patronajul acelorași sfinți¹⁷. De asemenea, la Cyros, unde exista sanctuarul ce

¹¹ A. Touwaide, *L'église des saints Côme et Damien de Gerasa (Jordanie)*, în *RHP*, 86, 1998, 319, p. 378-379; A. Kazhdan, N. P. Ševčenko, *Kosmas and Damianos*, în *ODB*, 2, p. 1151; A.-M. Talbot, *Kosmas and Damianos Monastery*, în *ODB*, 2, p. 1151.

¹² *Ibidem*, p. 379.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ H. Leclercq, *Palestine*, în *DACL*, XIII/1 (*Os-Papyrus*), 1937, col. 890, fig. 9515, 9518.

¹⁵ Procopius, *De Aedificiis*, I, 6, 5-8.

¹⁶ P.-L. Gatier, *Nouvelles inscriptions de Gerasa*, în *Syria*, 62, 1985, 3-4, p. 305-307.

¹⁷ Procopius, *De Aedificiis*, V, 9, 37; J. L. Booramra, *Christian Philanthropia: A Study of Justinian's Welfare Policy and the Church*, în *Byzantina*, 7, 1975, p. 361; P. Maraval, *op. cit.*, p. 388.

adăpostea relicvele celor doi sfinți locali, Iustinianus I a mărit edificiul, transformând lăcașul într-o impozantă biserică¹⁸. Prin devotamentul față de acești sfinți, el a dorit să facă din această așezare o cetate înfloritoare, finanțând construirea unui apeduct, a unui zid de apărare, precum și a altor edificii publice¹⁹.

În incinta acestor ansambluri religioase funcționau spitale, așa cum, probabil, exista și în cadrul complexului episcopal de la Histria²⁰ sau „Bazilica de vest” de la Chersonesus²¹, ce puteau fi deservite de un personal medical (*parabalani*, παραβάλανοι)²². În acest sens, nu este exclus ca în apropierea bazilicii de la Bizone, să fi existat un azil sau spital (*xenon*, ξενών), dacă ținem seama că acești sfinți vindecători erau totodată și protectori ai medicilor²³.

În ceea ce privește răspândirea cultului celor doi „*sanctorum medicorum*”, acesta își are originea în secolul al V-lea p. Chr. când, la Constantinopolis, conform tradiției, au fost ridicate două biserici, prima în cartierul Zeugma, de către patriarhul Proclus (434-446 p. Chr.)²⁴. Cea

¹⁸ V. Saxer, *Côme et Damien*, în *Dictionnaire Encyclopédique du Christianisme Ancien*, sous la direction de A. di Berardino, adaptation française sous la direction de Fr. Vial, I (A-I), Belgique, 1990, p. 522; E. G. Ryan, *Cosmas and Damian, SS.*, în *New Catholic Encyclopaedia*, second edition, 4 (Com-Dyn), Washington D. C., 2003, p. 282.

¹⁹ Procopius, *De Aedificiis*, II, 11, 4-6; P. Maraval, *op. cit.*, p. 347.

²⁰ A. Suceveanu, *Considération archéologiques et historiques. L'évolution du christianisme ancien*, în *Histria*, XIII, *La basilique épiscopale*, par A. Suceveanu avec la collaboration de l'architecte G. Milošević, O. Bounegru, C. Mușțeanu et Gh. P. Bordea et la participation de A. Băltăc, M. Dima, I. Iațcu, București, 2007, p. 142-143.

²¹ La Chersonesus, în anexele sudice ale „Bazilicii de Vest” (construită la sfârșitul secolului al VI-lea p. Chr.) a funcționat, probabil, un azil pentru bolnavi, fapt dovedit de prezența, la nord de edificiul bazilical și în apropierea zidului de incintă a cetății, a unei cripte (folosită între secolele VII-X d. Hr.) ce conținea 31 de schelete, toate cu vârsta de 30 de ani, purtând urmele unor boli, traume sau diformități, cf. G. R. Mack, J. C. Carter (eds.), *Crimean Chersonesos. City, Chora, Museum, and Environs*, Austin, 2003, p. 110-111, fig. 8.77.

²² A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A Social Economic and Administrative Survey*, II, Oxford, 1964, p. 906.

²³ D. H. Farmer, *Oxford. Dicționar al sfinților*, traducere de M. C. Udma, E. Burlacu, București, 1999, p. 139.

²⁴ J. Dubois, *Côme et Damien*, în *Histoire des Saints et de la sainteté chrétienne*, II, *La semence des martyrs 33-313*, sous la direction d'André Mandouze, Paris, 1987, p. 119.

de-a doua, *Cosmidion*, a fost înălțată, probabil, în 439 p. Chr.²⁵, în suburbia de nord-vest a capitalei, la extremitatea Cornului de Aur, după informațiile lui Procopius. Ansamblul se pare că a fost ctitorit de *magister* Paulinus, un apropiat al împăratului. Bisericele din cele două cartiere au fost sfințite la circa 440 p. Chr., în timpul domniei lui Theodosius II (408-450 p. Chr.).

Bazilica *martyrium* era precedată de un *atrium* spațios, înconjurat de porticuri cu galerii destinate să adăpostească mulțimea bolnavilor. Ansamblul era completat de o mănăstire și un azil²⁶. Prin amenajările sale, prin personalul său, prin activitățile sale culturale și rolul medical, *Cosmidion* nu era cu nimic mai prejos sanctuarelor (*asklepieia*) de la Epidaurus, Cos sau Pergamon²⁷, devenind unul dintre locașele de cult cele mai renumite în ceea ce privește practicarea vindecării prin *incubatio*²⁸. În *Miracula SS. Cosmae et Damiani* aflăm că incubăția se practica, se pare, în nava dreaptă (στού), unde bolnavii întinși pe jos, așteptau ca sfinții să le apară în somn²⁹, așa cum și împăratului Iustinianus I i s-au relevat în timp ce dormea, vindecându-l³⁰.

În sanctuarul celor doi sfinți, se întâlneau numeroși păgâni care se rugau împreună, adresându-se divinităților Castor și Pollux³¹. De altfel, aceștia insistau ca cei doi sfinți să fie identificați cu gemenii Dioscuri³².

²⁵ P. Maraval, *op. cit.*, p. 403.

²⁶ *Ibidem*; P. Julien, *Quarante-huit miracles grecs des saints Côme et Damien: Collections grecques de miracles. Sainte Thècle. Saints Côme et Damien. Saints Cyr et Jean (extraits). Saint Georges*, în *RHP*, 62, 1974, 223, p. 288.

²⁷ P. Julien, *Culte et iconographie des saints Côme et Damien*, în *RHP*, 86, 1998, 319, p. 377.

²⁸ Această practică consta în rugăciuni, priveghiuri, post și adeseori privare de somn, proces ce se putea întinde de la o zi și o noapte, până la mai mulți ani, cf. C. Dauphin, *From Apollo and Asclepius to Christ. Pilgrimage and Healing at the Temple and Episcopal Basilica of Dor*, în *Liber Annuus*, 49, 1999, p. 403; P. Maraval, *op. cit.*, p. 403.

²⁹ L. Deubner, *Kosmas und Damian. Texte und Einleitung*, Leipzig, 1907, în special *Wunder 30*, p. 174 și *Wunder 34*, p. 184; T. E. Gregory, *The Survival of Paganism in Christian Greece: A Critical Essay*, în *The American Journal of Philology*, 107, 1986, 2, p. 238-239, nota 35; R. Merkelbach, *Philologica. Ausgewählte Kleine Schriften*, W. Blümel (Hrsg.), Leipzig, 1997, p. 293.

³⁰ H. Leclercq, *Incubation*, în *DACL*, VI/1 (*I-Invitatoire*), 1926, col. 514.

³¹ F. Chiovaro, *Les saints dans l'Histoire du Christianisme. Le culte des saints dans l'Antiquité. Les Mirabilia sanctorum*, în *Histoire des Saints et de la sainteté chrétienne*, I, *La nuée des témoins*, sous la direction de F. Chiovaro, Paris, 1986, p. 34.

Fiind obișnuiți să caute sprijinul unor zeități apropiate, cu rol taumaturgic, martirii erau cei mai abordabili, astfel că implantarea cultului celor doi sfinți era un act ce urmărea substituirea devotamentului față de aceste zeități păgâne³². Valoarea apologetică a miracolelor săvârșite de martiri era dată, într-o anumită măsură, de transferul unor competențe cu caracter taumaturgic, astfel că minunile nu se mai desfășurau în templele lui Asclepios, Isis, Castor și Polux, ci în bazilica Sf. Cosma și Damian din Constantinopolis³⁴. Unul dintre cele mai relevante exemple este cel de la Aegae, din Cilicia, unde sanctuarul dedicat Sf. Cosma și Damian a succedat templului lui Asclepios³⁵, distrus din ordinul împăratului Constantinus I (306-337 p. Chr.)³⁶. Dacă Asclepios era zeul doctorilor păgâni, Sf. Cosma și Damian, precum și alți sfinți *anargyroi*, erau patronii medicinei creștine³⁷. Așadar, în calitate de vindecători, cei doi frați sfinți au îndeplinit același rol ca și zeitatea păgână³⁸.

În spitalele din cadrul ansamblurilor religioase, în timpul nopții, urmând exemplul vechilor *asclepieia*, se desfășurau intervențiile chirurgicale, curele și regimurile terapeutice, de obicei în timpul procesului de *incubatio*³⁹. Clericii și personalul medical din *xenones* utilizau aceleași terapii, păstrate peste timp de la preoții ce deserveau vechile *asclepieia*. Mănăstirea *Cosmidion* era prevăzută cu spații pentru intervenții chirurgicale, precum și de îngrijire a bolnavilor. De asemenea, aici funcționa și o școală pentru medici, care reprezentau personificarea celor doi sfinți⁴⁰.

Se poate admite faptul că ridicarea bisericii de la Bizone urmărea eliminarea ultimelor forme de rezistență ale unor culte tradiționale,

³² L. Deubner, *op. cit.*, vezi *Wunder* 9, p. 113-117; T. E. Gregory, *op. cit.*, p. 241, nota 40.

³³ F. Chiovaro, *op. cit.*, p. 34.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ P. Maraval, *op. cit.*, p. 354.

³⁶ Sozomen, *Istoria bisericească*, tradusă în românește de I. Gheorghian, București, 1897, II, 4, 5, p. 46.

³⁷ T. S. Miller, *Byzantine Hospitals*, Baltimore-London, 1985, p. 64.

³⁸ M. P. J. Dillon, *The didactic Nature of the Epidaurian Lamata*, în *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 101, 1994, p. 259; R. Merkelbach, *op. cit.*, p. 132, nota 9.

³⁹ J. Lascaratos, *Miraculous ophthalmological therapies in Byzantium*, în *Documenta Ophthalmologica*, 81, 1992, p. 145.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 145-146, 151.

specifice lumii greco-romane, și care s-au manifestat de-a lungul litoralului vest-pontic. Aceste aspecte erau reflecția unor realități întâlnite la aproximativ 15 km sud, la Dionysopolis, sediu episcopal de care depindea, se pare, cetatea Bizone⁴¹. În secolele I-III p. Chr., orașul a cunoscut o perioadă de înflorire economică aflându-se în strânse legături cu Dionysopolis⁴², unul dintre „orașele mai de seamă” din Scythia Minor⁴³.

Pe baza descoperirilor epigrafice și arheologice de la Dionysopolis, se poate vorbi, pentru primele trei secole ale mileniului I p. Chr., de o adevărată „școală” de medicină. Tradiția medicală din acest oraș este confirmată de două inscripții datând din secolele II-III p. Chr. Ele certifică existența unei asociații de medici cărora, probabil cu ocazia unor sărbători, li s-au distribuit alimente prin generozitatea unui demnitar al cetății (al cărui nume nu-l cunoaștem)⁴⁴, precum și din inițiativa unui cetățean bogat pe nume „Marcus Aurelius [---]koros, fiu al Antiochiei, *philotimos* prin tradiție familială, preot al fondatorului cetății, zeul Dionysios, *gymnasiarch*”⁴⁵. Un distih elegiac din secolele II-III p. Chr., descoperit la Vasada – o mică localitate isauriannă între Pisidia și Lycania –, îl preamărea pe Dionysios, „bun doctor” și care era originar din Krounoi, numele vechiului oraș vest-pontic, Dionysopolis⁴⁶.

Toți membrii acestei asociații socio-profesionale activau sub patronajul vechilor zeități tradiționale ale medicinei, Asclepios⁴⁷ și

⁴¹ Bizone nu avea statutul de episcopie, întrucât nu se regăsește pe listele episcopale din secolele VIII-IX, vezi *Listele episcopatelor Bisericii din Constantinopolis*, în *FHDChr*, *Lista a 3-a*, p. 639; A. Suceveanu, I. Barnea, *Contributions à l'histoire des villes romaines de la Dobroudja*, în *Dacia*, N. S., 37, 1993, 159-179.

⁴² A. Rădulescu, *Bizone*, în *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, C. Preda (ed.), I (A-C), București, 1994, p. 183.

⁴³ Ammianus Macellinus, *Istoria romană în 31 de cărți*, XXVII, 4, 12, în *FHDR*, II, p. 122-123.

⁴⁴ É. Samama, *Les médecins dans le Monde Grec. Sources épigraphiques sur la naissance d'un corps médical*, Geneva, 2003, p. 194-195, nr. 96.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 195-196.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 444, nr. 345; M. Dana, *Les médecins du Pont-Euxin à l'étranger: une "itinérance du savoir"*, în *Classica et Christiana*, 3, 2008, p. 112-113. Referințele bibliografice privind descoperirile epigrafice de la Dionysopolis ne-au fost oferite de către domnul Dr. Dan Aparaschivei, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁴⁷ O. Tafrali, *op. cit.*, p. 25.

Dioscurii, aceștia din urmă fiind atestați prin descoperirea la Balcic a unui basorelief⁴⁸. De asemenea, erau adorate și zeități străine, printre care Osiris, confirmat printr-o mică statueta ce provenea din valea Nilului⁴⁹. Ea făcea parte din inventarul mormântului unui medic roman⁵⁰, datat în secolul al II-lea p. Chr.⁵¹.

Este posibil ca în secolul al VI-lea p. Chr., aceste zeități să fi fost adorate prin săvârșirea de ceremonii și rituri idolatre chiar și de către creștini. Astfel că legislația civilă, conciliile locale, predicile episcopilor⁵², precum și programul pastoral lansat de episcopia de Dionysopolis și implicit de scaunul mitropolitan și arhiepiscopal autocefal de Tomis⁵³, urmăreau să le înlăture⁵⁴.

Ctitorirea locașului de la Bizone s-a făcut prin respectarea dispozițiilor chalcedoniene statornicite în canonul 4, care preciza „ca nimeni și nicăieri să nu zidească sau să ridice mănăstire sau casă de rugă (biserica) fără învoirea episcopului cetății”⁵⁵, în cazul nostru, de către episcopul de Dionysopolis. Totodată, era respectată și legislația imperială a împăratul Iustinianus I care, în 538 p. Chr., a emis o lege (reînnoită în 545 p. Chr.), prin care se reglementau ritualurile de fondare a bisericilor și mănăstirilor private. Pe viitorul amplasament al bisericii sau al mănăstirii, episcopul trebuia să rostească o rugăciune, să pună o cruce și să organizeze o procesiune religioasă. Prin acest ceremonial, ridicarea

⁴⁸ *Ibidem*, p. 25, nota 4.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 31, pl. X/2: „une statuette d'Asklepios (haute de 0^m22), représentant le dieu égyptien Osiris”.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 31-42; Inventarul conținea vase din bronz, piese din sticlă și ceramică, lămpi, bisturie, pensete, cârlige etc., vezi și K. Škorpil, *Grabfund in Balčik*, în *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 15, 1912, p. 102-134; F. J. Hassel, E. Künzl, *Ein römisches Artzgrab des 3. Jahrhunderts n. Chr. aus Kleinasien Einschließ eines vorläufigen Verzeichnisses von Artzgräbern mit Beigaben aus dem Imperium Romanum (1. Jahrhundert v. Chr. bis 3. Jahrhundert n. Chr.)*, în *Medizinhistorisches Journal*, 15, 1980, p. 419.

⁵¹ K. Škorpil, *op. cit.*, p. 102-134.

⁵² N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 359.

⁵³ Idem, *Câteva probleme ale creștinismului din spațiul românesc în mileniul I în lumina izvoarelor literare*, în *FHDRChr*, p. 95.

⁵⁴ La Topola, localitate aflată la 8 km sud de Kavarna, a fost ridicată o bazilică „în a doua jumătate a secolului al IV-lea pe locul unui sanctuar traco-roman, fiind incendiată spre sfârșitul aceluiași secol... Probabil în a doua jumătate a secolului al V-lea biserica a fost reconstruită”, cf. G. Atanasov *et alii*, *op. cit.*, p. 50.

⁵⁵ I. N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005, p. 87.

bisericii sau a mănăstirii devenea un act de recunoaștere publică, iar amplasarea crucii simboliza jurisdicția spirituală a episcopului asupra edificiului⁵⁶.

Făcându-se o paralelă între cele două centre, Gerasa și Bizone, se poate admite că ele constituiau o continuitate între capitală și provincie. Această situație poate fi explicată prin faptul că ideologia imperială bizantină ajunsese, în perioada lui Iustinianus I, la o maturitate deplină, prin urmărirea unei doctrine foarte precise: restituirea cultului celor doi *sanctorum anargyrorum* și integrarea medicinei din perioada clasică, prin definiție păgână și neacceptată în *Civitas Dei* de către Biserică, integrare care a fost recunoscută odată cu Iustinianus I⁵⁷. Așadar, în secolul al VI-lea p. Chr., *Cosmidion* și hagioterapia au constituit o punte de legătură între *asklepieia* și mănăstirile – spital din evul mediu, oferind un exemplu de creștinare a practicilor păgâne și reprezentând o etapă importantă în difuzarea cultului celor doi sfinți-doctori⁵⁸.

Fundația de la Bizone reprezintă un model în ceea ce privește gratitudinea pentru vindecarea împăratului față de Dumnezeu și de cei doi sfinți taumaturgi, manifestată de Biserica provinciei Scythia Minor, precum și un aspect al ideologiei religioase imperiale din Antichitatea târzie transferat asupra provinciilor Imperiului – extirparea păgânismului.

Abstract*

AN EXAMPLE OF DEVOTION TO GOD AND THE EMPEROR: THE “STS. COSMA AND DAMIAN” BASILICA OF BIZONE (CAVARNA, BULGARIA)

The “Sts. Cosma and Damian” Basilica of Bizone (Cavarna, Bulgaria) probably represents a God thanking gesture from the Church of Scythia Minor, for the miraculous healing of Emperor Iustinianus by the two thaumaturge saints. This gesture belongs to the series of imperial foundations (Kosmidion of Constantinopolis, Cyros, Pamphylia) and provincial ones (Gerasa) that were built especially in the oriental part of the Empire.

⁵⁶ J. P. Thomas, *Private religious foundations in the Byzantine Empire*, Washington, D. C., 1987, p. 43.

⁵⁷ A. Touwaide, *op. cit.*, p. 379.

⁵⁸ cf. P. Julien, *op. cit.*, în *RHP*, 86, 1998, 319, p. 378.

* Rezumat tradus de Coralia Costăș.

Kosmidion and hagiotherapy are a connection between the asclepieia and the hospital monasteries of the Middle Ages, proving an example of Christianization of pagan peoples and representing an important phase in the diffusion of the cult of the two holy doctors.

At the same, the building of the religious edifice of Bizone was a deed promoted by the bishopric of Dionysopolis that this fortress and the metropolitan and archbishop autocephalous see of Tomis probably depended on. By this foundation, the Church of Scythia Minor aimed at eliminating the last forms of resistance of some traditional cults, specific to the Greek – Roman world, and which were manifested along the west – Pontic littoral. If Asclepios and Dioscurii were the deities of the pagan doctors, Sts. Cosma and Damian, together with other anargyroi saints, became the patron saints of Christian medicine.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Scythia Minor during the 4th - 6th centuries AD. Ecclesiastic centers.

Fig. 2. Bizone. Plan of the basilica – phase I (apud M. Mirtchev, G. Tonchéva, D. Dimitrov, in *Izvestija-Varna*, 13, 1962, fig. 6).

Fig. 3. Plateau of Cirakman – panoramic view (apud G. Atanasov et alii, *Monumentele religioase ale Dobrogei*, p. 49).

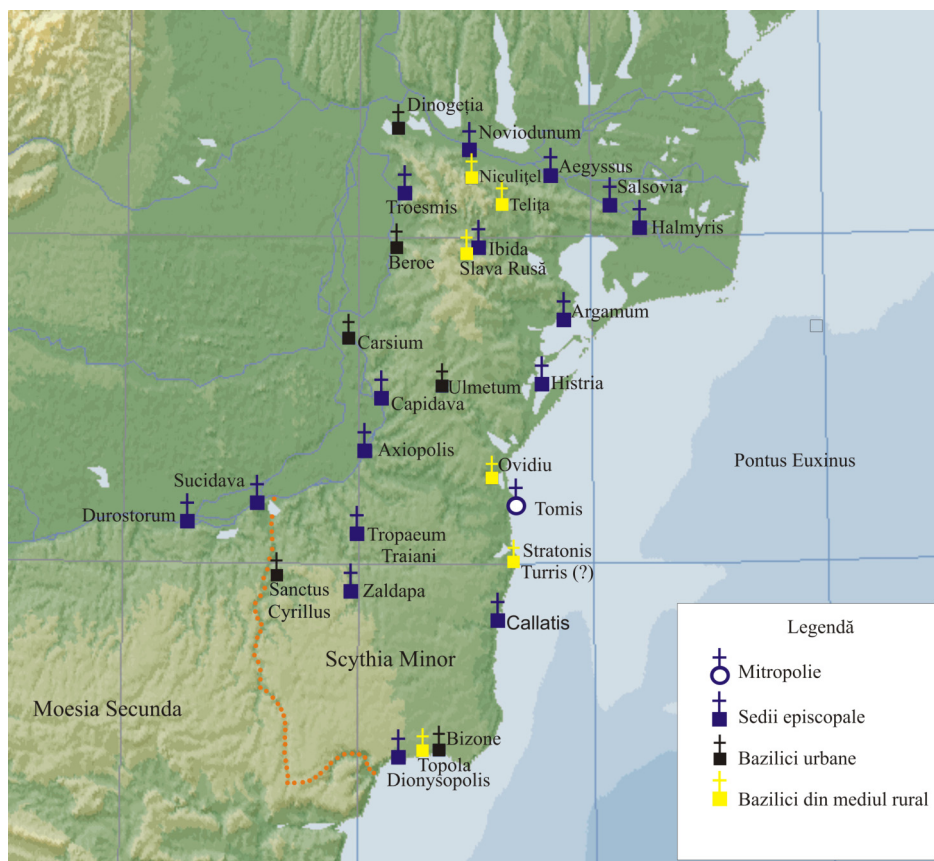

Fig. 1. Scythia Minor în secolele IV-VI p. Chr. Centre ecclesiastice.

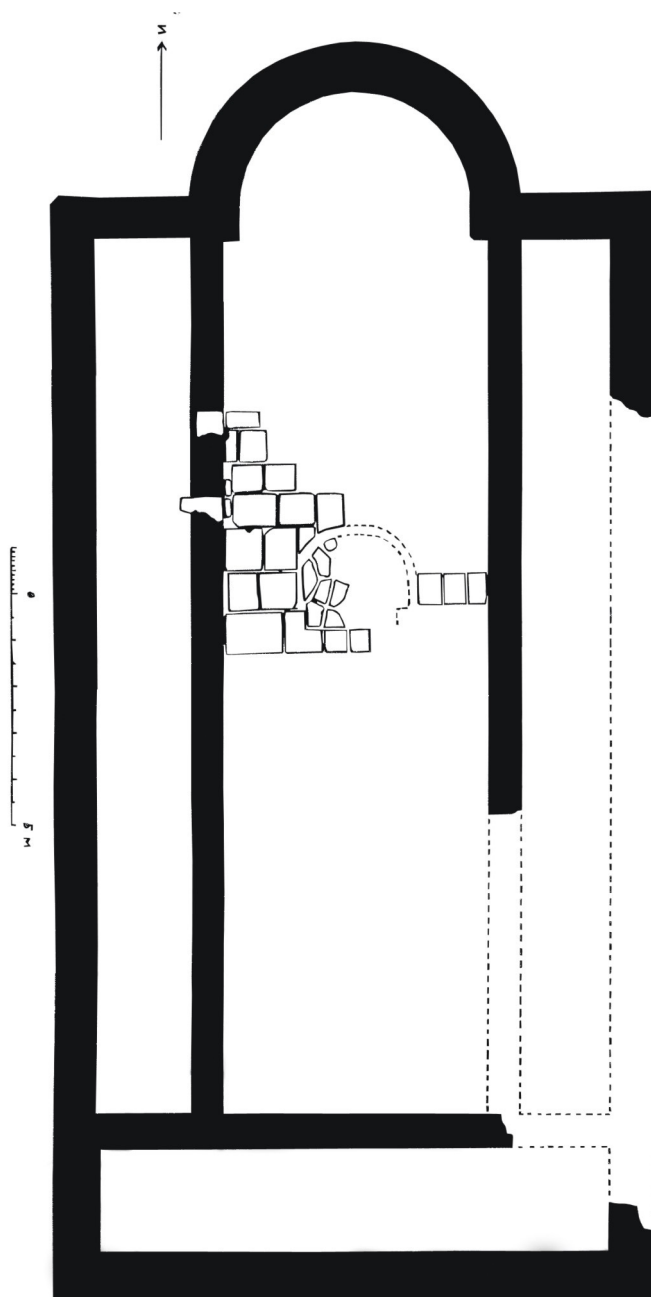

Fig. 2. Bizone. Planul bazilicii – faza I
(apud M. Mirtchev, G. Tonchéva, D. Dimitrov,
în *Izvestija-Varna*, 13, 1962, fig. 6).

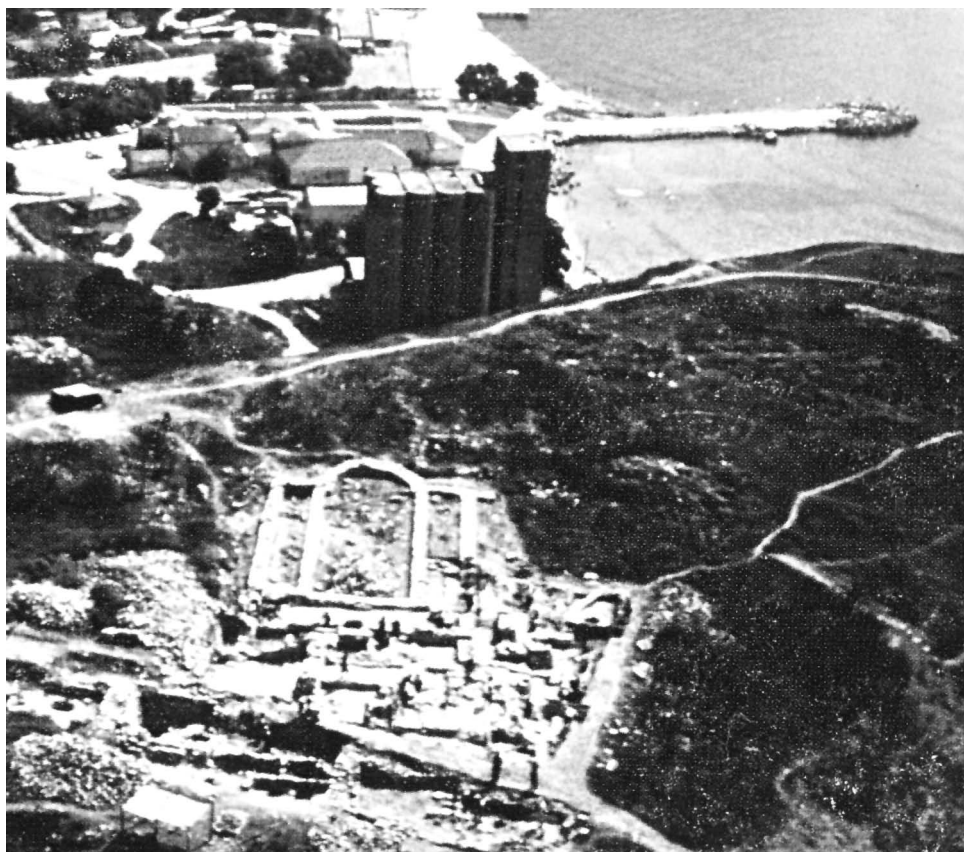

Fig. 3. Platoul capului Cirakman - panoramă
(*apud G. Atanasov et alii, Monumentele religioase ale Dobrogei, p. 49*).